

Rapport

JONGEREN & DEMOCRATIE

Onderzoek i.o.v. Vrij Nederland
Januari 2017

COLOFON

Uitgave

I&O Research
Zuiderval 70
Postbus 563
7500 AN Enschede

Rapportnummer

2017/012

Datum

Januari 2017

Opdrachtgever

Vrij Nederland

Auteur(s)

Peter Kanne
Femke van Schelven

Bestellingen

Exemplaren zijn verkrijgbaar bij de opdrachtgever.

Het overnemen uit deze publicatie is toegestaan, mits de bron duidelijk wordt vermeld.

INHOUDSOPGAVE

1. Jongeren pessimistischer dan in 2007	5
2. Resultaten	8
3. Onderzoeksverantwoording.....	19
Bijlage 1. Vragenlijst.....	21

1

HOOFDSTUK

Jongeren pessimistischer dan in 2007

1. Jongeren pessimistischer dan in 2007

Iets meer dan de helft van de Nederlanders (53%) vindt dat Nederland zich in de verkeerde richting ontwikkelt. Jongeren (t/m 25 jaar) zijn per saldo minder pessimistisch dan ouderen: 'slechts' 44 procent vindt dat Nederland zich in de verkeerde richting ontwikkelt. In deze leeftijdsgroep weet 23 procent het niet. Als we de 'weet niet'-categorie weglaten voor de jongeren, zien we desalniettemin dat de stemming onder jongeren in tien jaar tijd is omgeslagen: van 57 procent in de *goede* richting in 2007 naar 57 procent in de *verkeerde* richting in 2016

Helft jongeren bang voor oorlog

Ongeveer een derde van de Nederlanders is bang dat er tijdens zijn of haar leven oorlog uitbreekt in Nederland. Ruim de helft heeft deze angst niet. Vijftien procent is bang dat Nederland in een dictatuur verandert, maar driekwart denkt dat dit in hun leven niet zal gebeuren.

De angst voor oorlog en dictatuur wordt hoger, naarmate de persoon jonger wordt. Jongeren (van 25 jaar en jonger) zijn het meest bang: ongeveer de helft denkt dat er oorlog zal uitbreken en een vijfde dat er een dictatuur zal komen.

Nederlandse democratie krijgt een zes

Nederlanders beoordelen, net als in 2007, de democratie gemiddeld met een 6,2. Dit cijfer is voor de verschillende leeftijdsgroepen ongeveer gelijk.

Bijna twee derde van de Nederlanders denkt dat politieke partijen enkel geïnteresseerd zijn in hun stem, niet in hun mening. De helft denkt dat zij geen enkele invloed hebben op de regeringspolitiek en de helft vindt dat politici niets begrijpen van wat in de samenleving leeft. Er zijn hierin weinig verschillen tussen jongeren en ouderen te vinden.

Begrip van politiek is het laagst onder jongeren

Ongeveer een kwart van de Nederlanders geeft aan dat zij de politiek regelmatig tot vaak te ingewikkeld vinden om te begrijpen. Dit aandeel is het hoogst onder jongeren (31%). Het begrip van de politiek is tussen 2007 en 2016 bovendien afgenomen onder de jongeren. In 2007 zei nog 'slechts' 19 procent de politiek regelmatig tot vaak te ingewikkeld vinden.

Vooraf jongeren pleiten voor kennistoetsen voordat ze mogen stemmen

In totaal vindt ruim een kwart dat mensen getoetst moeten worden op hun kennis van de democratie en/of van wat er speelt in de samenleving, voordat zij mogen stemmen. Twee derde vindt dit niet nodig. Vooral personen van 25 jaar en jonger zijn voor de toetsen: 37 procent is voor een toets over kennis van de democratie en 41 procent is voor een toets van de kennis over wat er speelt in de samenleving.

Vertrouwen in rechters is het grootst; vertrouwen in de pers fors gedaald

Het vertrouwen in de rechters is veruit het grootst onder de Nederlandse bevolking: drie kwart geeft aan veel vertrouwen te hebben in deze beroepsgroep. Zowel jong als oud heeft veel vertrouwen in de rechtsspraak.

De pers en politici kunnen op een stuk minder vertrouwen rekenen (respectievelijk 28 en 27%). Vooral jongeren (onder de 25 jaar) hebben weinig vertrouwen in de pers en politici.

Jongeren zien zichzelf als rechtser dan in 2007

Drie op de tien Nederlanders plaatsen zichzelf – op een 10-punts links/rechts-schaal rond het midden.

Een derde vindt zichzelf (overwegend) rechts en een kwart overwegend links.

Onder jongeren heeft er een verschuiving plaatsgevonden tussen 2007 en 2016: van 'links' en 'midden' naar 'eerder rechts'.

Jongeren verruilen SP voor PVV

Waar jongeren in 2007 nog in sterke mate op de SP stemden (26%) is het nu de PVV: 27 procent van de jongeren is in december 2016 van plan op deze partij te stemmen. PvdA en CDA zien onder jongeren een significante daling. Na de PVV zijn jongeren van plan op de VVD te stemmen. Ook GroenLinks doet het relatief niet slecht onder jongeren.

Normen en waarden, immigratie, dreiging van terrorisme en religieuze zaken spelen een relatief grote rol onder jongeren bij de partijkeuze.

2

HOOFDSTUK

Resultaten

2. Resultaten

Jongeren verruilen SP voor PVV

In de politieke peiling van december 2016 krijgt de PVV van alle kiezers de meeste voorgenomen stemmen. Vooral jongeren (tot en met 25 jaar) geven aan dat zij van plan zijn om op de PVV te stemmen. Op een tweede en derde plaats staan VVD en GroenLinks. De stemmen voor VVD en GroenLinks zijn redelijk gelijk verdeeld over de leeftijdsgroepen. PvdA, CDA en 50 Plus kunnen met name op stemmen van oudere bewoners rekenen.

Waar jongeren in 2007 nog in sterke mate op de SP stemden (26%) is het nu de PVV: 27 procent van de jongeren is in december 2016 van plan op deze partij te stemmen. PvdA en CDA zien onder jongeren een significante daling.

Tabel 1.

Voorgenomen stemgedrag naar leeftijd (alleen partijen met meer dan 1 procent getoond; onderstreepte percentages tonen een significant verschil met 2007)

	25-		26-35	36-50	51-65	65+	TOTAAL
	2007	2016	2016	2016	2016	2016	2016
PVV	7%	<u>27%</u>	24%	18%	13%	8%	16%
VVD	10%	10%	11%	13%	12%	10%	11%
GroenLinks	5%	7%	9%	8%	9%	9%	9%
PvdA	14%	<u>4%</u>	5%	4%	8%	16%	8%
D66	3%	7%	10%	7%	7%	7%	7%
CDA	11%	<u>1%</u>	2%	6%	5%	13%	6%
SP	26%	<u>5%</u>	4%	6%	7%	4%	5%
50 Plus	-	1%	0%	1%	6%	9%	4%
ChristenUnie	7%	3%	3%	3%	3%	3%	3%
Partij voor de Dieren	2%	2%	2%	2%	3%	2%	2%
SGP	2%	4%	3%	4%	0%	1%	2%
Weet ik (nog) niet	10%	<u>21%</u>	20%	23%	22%	16%	20%

Jongeren laten normen en waarden, dreiging van terrorisme en immigratie sterk meewegen

Over alle Nederlanders gezien spelen de onderwerpen *Normen en waarden* en *Gezondheidszorg* de belangrijkste rol bij het voorgenomen stemgedrag. Deze onderwerpen staan bij alle leeftijdsgroepen in de top drie belangrijkste onderwerpen. *Sociale voorzieningen / (armoede)bestrijding* wordt vooral belangrijk gevonden door de oudere leeftijdsgroepen.

Onder jongeren (25 jaar en jonger) spelen *Dreiging van terrorisme*, *Religieuze zaken* en *Dierenwelzijn* een relatief grote rol. Nederlanders tussen de 26 en 35 jaar vinden de *Europese Unie* een belangrijk onderwerp. De *Relatie tussen autochtone Nederlanders en migranten*, *Inspraak en democratie* en *Leefbaarheid in de wijken* vinden zij juist minder belangrijk ten opzichte van de andere leeftijdsgroepen.

Tabel 2.

Belangrijke onderwerpen bij voorgenomen stemgedrag

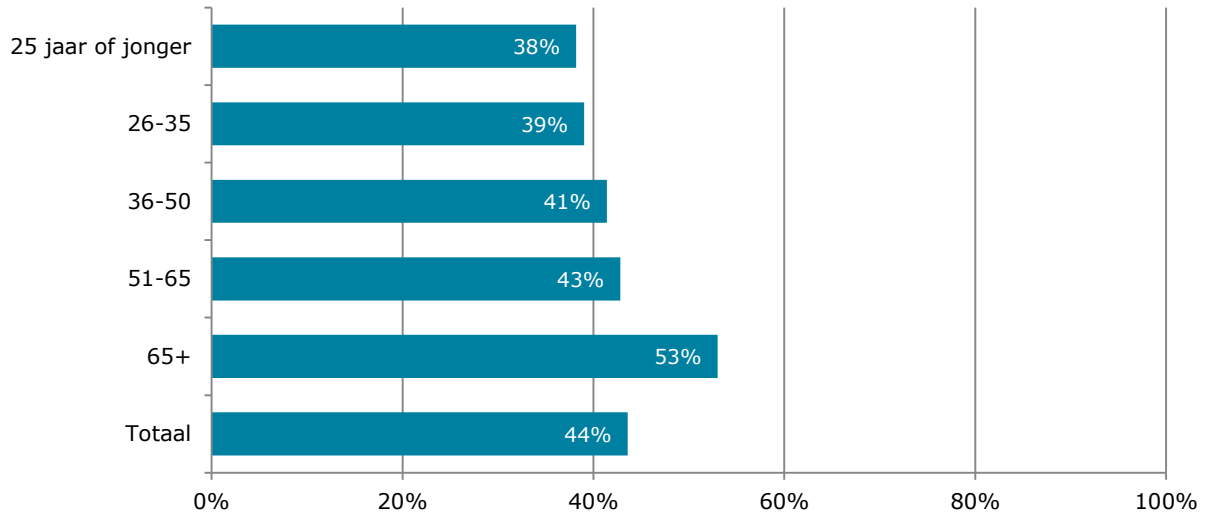
	25- 2016	26-35 2016	36-50 2016	51-65 2016	65+ 2016	TOTAAL 2016
Normen en waarden	44%	40%	48%	51%	49%	47%
Gezondheidszorg	35%	36%	45%	49%	53%	46%
Sociale voorzieningen / (armoede)bestrijding	29%	23%	39%	48%	47%	40%
Werkgelegenheid	30%	33%	35%	36%	29%	33%
Immigratie en asiel	35%	34%	37%	33%	28%	33%
Europese Unie	31%	40%	29%	31%	34%	33%
Inkomensbeleid	26%	30%	28%	36%	37%	32%
Veiligheid	32%	28%	32%	33%	28%	30%
Economie / overheidsfinanciën	31%	31%	30%	32%	28%	30%
Onderwijs	27%	29%	29%	25%	32%	28%
Relatie tussen autochtone Nederlanders en migranten	28%	19%	31%	29%	29%	28%
Duurzaamheid / milieu	24%	20%	23%	29%	28%	25%
Inspraak en democratie	25%	19%	23%	24%	29%	25%
Leefbaarheid in de wijken	22%	14%	26%	26%	23%	23%
Ethische zaken	27%	18%	18%	22%	24%	22%
Dreiging van terrorisme	39%	24%	20%	18%	18%	22%
Energie	18%	22%	17%	21%	20%	20%
Religieuze zaken	26%	19%	15%	7%	11%	14%
Verkeer en (openbaar) vervoer	17%	13%	14%	12%	13%	13%
Woningmarkt / huren	9%	11%	14%	14%	14%	13%
Dierenwelzijn	17%	10%	9%	9%	6%	9%
Kunst / cultuur	3%	10%	5%	8%	9%	8%
Anders	5%	5%	3%	5%	4%	4%

Zekerheid over stemkeuze stijgt met de leeftijd

In totaal zegt 44 procent van de kiezers al zeker te zijn wat de stemkeuze voor de verkiezingen op 15 maart wordt. De zekerheid over de stemkeuze is afhankelijk van de leeftijd: bij oudere leeftijdsgroepen weten duidelijk al meer mensen (53%) zeker op wie zij gaan stemmen dan bij jongeren (38%).

Figuur 1.

Aandeel dat zeker weet wat zij gaan stemmen bij de verkiezingen op 15 maart

Meerderheid vindt dat Nederland zich in de verkeerde richting ontwikkelt

Iets meer dan de helft van de Nederlanders (53%) vindt dat Nederland zich in de verkeerde richting ontwikkelt, drie op de tien vinden juist dat Nederland zich in de goede richting ontwikkelt. Nederlanders van 36 jaar en ouder zijn het meest pessimistisch (59% vindt dat het de verkeerde kant op gaat).

Jongeren (t/m 25 jaar) zijn per saldo minder pessimistisch dan ouderen: 'slechts' 44 procent vindt dat Nederland zich in de verkeerde richting ontwikkelt. In deze leeftijdsgroep weet 23 procent het niet.

Tabel 3.

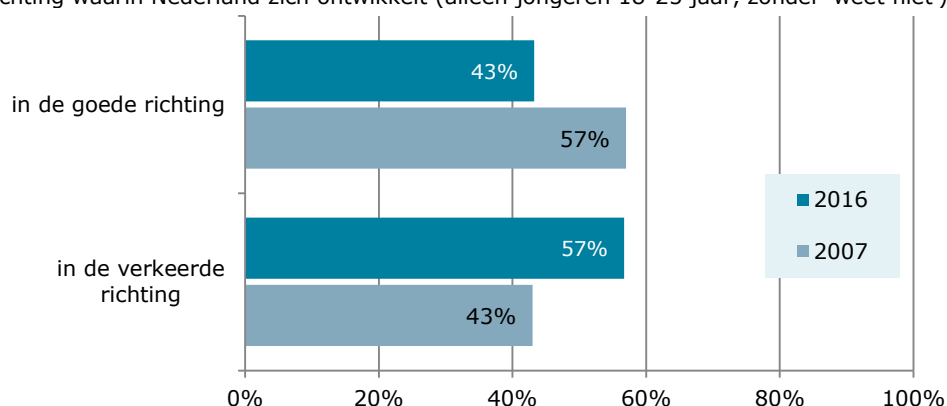
Richting waarin Nederland zich ontwikkelt

	18-25		26-35	36-50	51-65	65+	TOTAAL
	2007	2016	2016	2016	2016	2016	2016
In de goede richting	57%	33%	37%	26%	28%	27%	29%
In de verkeerde richting	43%	44%	45%	59%	57%	55%	53%
Weet ik niet	-	23%	18%	16%	15%	17%	17%

De cijfers van 2007 en 2016 van de leeftijdsgroep tot 25 jaar zijn lastig te vergelijken, omdat in 2007 geen antwoordcategorie 'weet niet' was toegevoegd en in 2016 wel. Als we 'weet niet' uit 2016 weglaten voor de jongeren, zien we dat de stemming per saldo omslaat: van 57 procent in de goede richting in 2007 naar 57 procent in de verkeerde richting in 2016.

Figuur 2.

Richting waarin Nederland zich ontwikkelt (alleen jongeren 18-25 jaar, zonder 'weet niet')

Vooraf ouderen hebben behoefte aan betrouwbare leiders

Bijna alle Nederlanders (95%) zijn het eens met de stelling "In een democratie moet je accepteren dat andere mensen een andere mening hebben dan jijzelf". Dit aandeel ligt iets hoger onder personen van 36 jaar en ouder dan onder personen jonger dan 36 jaar.

Bijna twee derde van de Nederlanders vindt dat we "minder wetten en instellingen nodig hebben en meer moedige en toegewijde leiders waar het volk in kan vertrouwen". Ruim een kwart is het hier mee oneens. Vooral 65-plussers zijn het hier vaak mee eens.

Ook hier zijn de cijfers van 2007 en 2016 van de leeftijdsgroep tot 25 jaar moeilijk te vergelijken, omdat in 2007 de antwoordcategorie 'weet niet' nog niet was opgenomen en in 2016 wel.

Bij de eerste stelling (het accepteren van andere meningen) is de 'weet niet'-categorie relatief klein. Daarom kan aan de hand van de cijfers in tabel 4 'veilig' verondersteld worden dat bij de jonge inwoners het aandeel dat het eens is met deze stelling tussen 2007 en 2016 niet sterk veranderd is. Bij de tweede stelling (over betrouwbare leiders) is veel vaker geantwoord met 'weet niet'. Per saldo blijft een groter deel het eens met deze stelling dan oneens.

Tabel 4.

Stellingen over de democratie

		25-		26-35	36-50	51-65	65+	TOTAAL
		2007	2016	2016	2016	2016	2016	2016
In een democratie moet je accepteren dat andere mensen een andere mening hebben dan jijzelf	% eens	95%	92%	90%	96%	95%	96%	95%
	% neutraal	*	4%	5%	4%	3%	2%	4%
	% oneens	*	2%	2%	0%	2%	0%	1%
	% weet niet	-	2%	3%	0%	0%	0%	1%
We hebben minder wetten en instellingen nodig en meer moedige en toegewijde leiders waar het volk vertrouwen in kan hebben	% eens	56%	48%	49%	61%	67%	76%	63%
	% oneens	43%	36%	37%	28%	25%	18%	27%
	% weet niet	-	16%	14%	11%	8%	6%	10%

* Voor 2007 is alleen % eens bekend

Nederlandse democratie krijgt een zes

Nederlanders beoordelen, net als in 2007, de democratie in hun land gemiddeld met een 6,2. Dit cijfer is voor de verschillende leeftijdsgroepen ongeveer gelijk. In alle leeftijdsgroepen geeft ongeveer de helft een 6 of een 7 voor de Nederlandse democratie. Ongeveer een kwart geeft een onvoldoende (een 5 of lager) en een vijfde beoordeelt de Nederlandse democratie als erg goed (8 of hoger).

Tabel 5.

Hoe tevreden bent u met de manier waarop de democratie werkt in Nederland?

	18-25		26-35	36-50	51-65	65+	TOTAAL
	2007	2016	2016	2016	2016	2016	2016
5 of lager	22%	33%	28%	27%	27%	24%	27%
6 of 7	65%	47%	46%	50%	48%	54%	49%
8 of hoger	14%	15%	23%	20%	23%	20%	21%
Weet niet	-	5%	3%	5%	2%	2%	3%
Gemiddeld	6,2	6,2	6,2	6,2	6,2	6,3	6,3

Vooraf jongeren pleiten voor kennistoetsen voordat ze mogen stemmen

In totaal vindt ruim een kwart dat mensen getoetst moeten worden op hun kennis van de democratie en/of van wat er speelt in de samenleving, voordat zij mogen stemmen. Twee derde vindt dit niet nodig. Vooral personen van 25 jaar en jonger zijn voor de toetsen: 37 procent is voor een toets over kennis van de democratie en 41 procent is voor een toets van de kennis over wat er speelt in de samenleving.

Tabel 6.

Stellingen over het toetsen van kennis

		25-	26-35	36-50	51-65	65+	TOTAAL
		2016	2016	2016	2016	2016	2016
Mensen moeten worden getoetst op hun kennis van de democratie, voordat ze mogen stemmen	% eens	37%	33%	25%	19%	23%	26%
	% oneens	56%	59%	63%	72%	68%	65%
	% weet niet	8%	9%	12%	9%	9%	10%
Mensen moeten worden getoetst op hun kennis van wat er speelt in de samenleving, voordat ze mogen stemmen	% eens	41%	33%	28%	22%	23%	28%
	% oneens	52%	56%	61%	71%	68%	63%
	% weet niet	7%	11%	11%	7%	8%	9%

Nederlanders ervaren beperkt invloed op politiek

Bijna twee derde van de Nederlanders heeft het idee dat politieke partijen enkel geïnteresseerd zijn in hun stem, niet in hun mening. De helft denkt dat zij geen enkele invloed hebben op de regeringspolitiek en de helft vindt dat politici niets begrijpen van wat in de samenleving leeft. Het aandeel dat het eens is met deze stellingen komt redelijk overeen in de verschillende leeftijdsgroepen.

Ook bij deze stellingen is in 2016 de 'weet niet'-categorie toegevoegd, wat in 2007 nog niet het geval was, waardoor vergelijking lastig is. De verschillen tussen de jaren zijn klein, er is naar verhouding weinig veranderd.

Tabel 7.

Stellingen over politieke vertegenwoordiging

		25-		26-35	36-50	51-65	65+	TOTAAL
		2007	2016	2016	2016	2016	2016	2016
Politieke partijen zijn alleen geïnteresseerd in mijn stem, niet in mijn mening	% eens	74%	66%	66%	65%	62%	64%	62%
	% oneens	26%	27%	27%	25%	33%	31%	29%
	% weet niet	-	6%	8%	10%	6%	5%	7%
Mensen zoals ik hebben geen enkele invloed op de regeringspolitiek	% eens	62%	55%	52%	51%	51%	54%	50%
	% oneens	38%	43%	46%	43%	41%	39%	42%
	% weet niet	-	8%	6%	8%	4%	4%	5%
Politici begrijpen niets van wat in de samenleving leeft	% eens	54%	46%	46%	52%	52%	55%	50%
	% oneens	46%	38%	42%	41%	46%	42%	42%
	% weet niet	-	11%	8%	5%	7%	6%	6%

Vertrouwen in rechters is het grootst; vertrouwen in de pers fors gedaald

We legden de respondenten over een aantal beroepsgroepen de vraag voor "Hoeveel vertrouwen heeft u in de volgende beroepsgroepen of instellingen?"

Het vertrouwen in de rechters is veruit het grootst onder de Nederlandse bevolking: drie kwart geeft aan veel vertrouwen te hebben in deze beroepsgroep.

De pers en politici kunnen op een stuk minder vertrouwen rekenen (respectievelijk 28 en 27%). Vooral jongeren (onder de 25 jaar) hebben weinig vertrouwen in de pers en politici. Grote bedrijven en de Europese Unie worden door respectievelijk 24 en 27 procent van de totale bevolking vertrouwd. Hier hebben jongeren (t/m 25 jaar) juist relatief veel vertrouwen in.

Tabel 8.

Vertrouwen in beroepsgroepen en instellingen

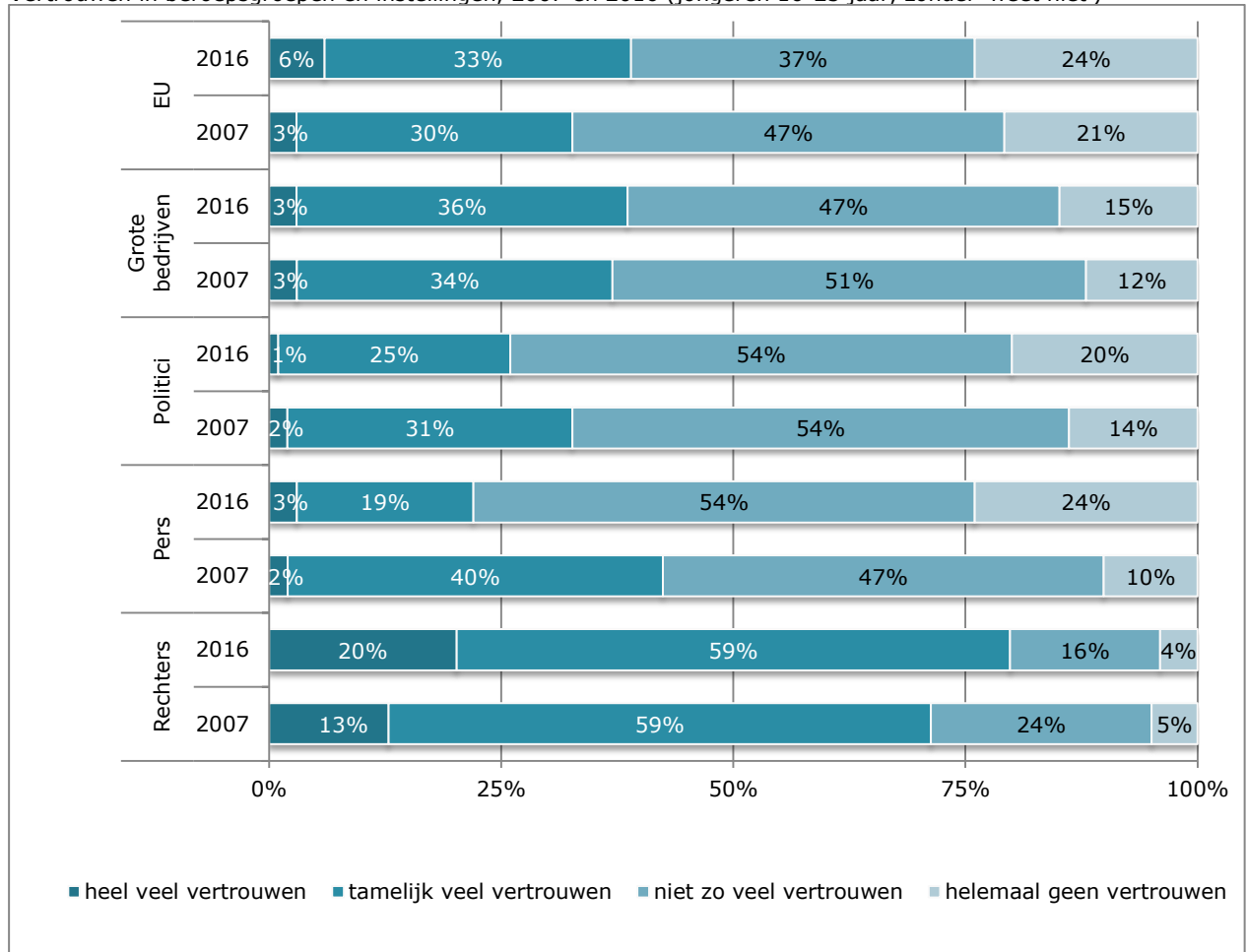
		25-		26-35	36-50	51-65	65+	TOTAAL
		2007	2016	2016	2016	2016	2016	2016
Rechters	% veel	72%	70%	72%	76%	72%	73%	72%
	% weinig	28%	22%	22%	20%	25%	26%	24%
	% weet niet	-	7%	5%	5%	3%	1%	4%
Pers	% veel	42%	18%	26%	27%	31%	31%	28%
	% weinig	58%	76%	70%	69%	66%	68%	69%
	% weet niet	-	6%	3%	4%	3%	1%	3%
Grote bedrijven	% veel	37%	35%	29%	23%	22%	19%	24%
	% weinig	63%	55%	64%	70%	73%	75%	70%
	% weet niet	-	10%	7%	7%	4%	5%	6%
Europese Unie	% veel	33%	33%	33%	24%	25%	28%	27%
	% weinig	67%	56%	61%	70%	70%	67%	66%
	% weet niet	-	11%	6%	6%	5%	5%	6%
Politici	% veel	33%	20%	29%	27%	27%	26%	27%
	% weinig	67%	73%	66%	69%	71%	72%	71%
	% weet niet	-	7%	4%	4%	2%	2%	3%

Ook voor deze vraag was in 2007 niet en in 2016 wel de 'weet niet'-categorie toegevoegd, waardoor vergelijking lastig is. Hieronder de resultaten zonder de 'weet niet'.

Voor de pers (van 42 naar 22%) en in iets mindere mate voor de politici (van 33 naar 26%) is de afname in vertrouwen echter zodanig groot, dat met redelijke zekerheid gezegd kan worden dat het vertrouwen hierin tussen 2007 en 2016 is gedaald.

Figuur 3.

Vertrouwen in beroepsgroepen en instellingen, 2007 en 2016 (jongeren 16-25 jaar, zonder 'weet niet')

Begrip van politiek is het laagst onder jongeren

Ongeveer een kwart van de Nederlanders geeft aan dat zij de politiek regelmatig tot vaak te ingewikkeld vinden om te begrijpen. Dit aandeel is het hoogst onder jongeren van 25 jaar en jonger (31%). Het grootste deel van de Nederlanders, 41 procent, vindt de politiek soms te ingewikkeld. Een derde van het totaal geeft aan dat zij de politiek zelden tot nooit te ingewikkeld vinden om te snappen. Dit aandeel is het laagst onder jongeren van 25 jaar en jonger (25%).

Begrip van de politiek is tussen 2007 en 2016 afgenomen bij de jongeren. In deze periode is bij deze groep een statistisch significante toename zichtbaar in het aandeel dat de politiek vaak te ingewikkeld vindt en een significante afname in het aandeel dat de politiek zelden te ingewikkeld vindt.

Tabel 9.

Frequentie te ingewikkeld vinden van politiek (onderstreepte percentages tonen een significant verschil met 2007)

	25-		26-35	36-50	51-65	65+	TOTAAL
	2007	2016	2016	2016	2016	2016	2016
Nooit	8%	6%	8%	8%	7%	7%	7%
Zelden	29%	<u>19%</u>	25%	24%	32%	24%	26%
Soms	42%	41%	40%	40%	39%	44%	41%
Regelmatig	17%	20%	15%	21%	15%	21%	18%
Vaak	2%	<u>11%</u>	10%	4%	6%	4%	6%
Weet niet	2%	3%	3%	2%	1%	1%	2%

Jongeren zien zichzelf als rechtser dan in 2007

Drie op de tien Nederlanders plaatst zichzelf – op een 10-punts links/rechts-schaal rond het midden. Een derde (33%) vindt zichzelf (overwegend) rechts en een kwart (27%) overwegend links. Het aandeel dat zichzelf zeer links of rechts vindt is beperkt. De plaatsing van politieke opvattingen is onder de verschillende leeftijdscategorieën redelijk vergelijkbaar. 51-plussers zijn iets sterker naar het midden georiënteerd dan de andere leeftijdsgroepen en 26- tot 50-jarigen iets sterker naar rechts. 65-plussers zijn per saldo het meest in balans op de links/rechts-schaal (en dus het meest links).

Onder de personen tot en met 25 jaar heeft er een verschuiving plaatsgevonden tussen 2007 en 2016: van 'links' en 'midden' naar 'eerder rechts'. Verschillen tussen de twee jaren moeten echter voorzichtig geïnterpreteerd worden, omdat in 2016 de 'weet niet'-categorie aan deze vraag is toegevoegd. Deze antwoordcategorie was er nog niet in 2007. Zestien procent van de jongeren heeft gebruik gemaakt van deze antwoordcategorie, waardoor het niet helemaal duidelijk is of de zichtbare verschuivingen het resultaat zijn van een daadwerkelijke trend of van de aanpassing in de antwoordcategorieën.

Tabel 10.

Wanneer u denkt aan uw eigen politieke opvattingen, waar zou u deze dan op een schaal van 1 tot 10 plaatsen?

	25-		26-35	36-50	51-65	65+	TOTAAL
	2007	2016	2016	2016	2016	2016	2016
Zeer links (1-2)	9%	4%	5%	5%	8%	7%	6%
Eerder links (3-4)	28%	18%	20%	18%	21%	26%	21%
Midden (5-6)	34%	28%	21%	26%	32%	35%	29%
Eerder rechts (7-8)	22%	29%	33%	32%	25%	24%	28%
Zeer rechts (9-10)	7%	5%	8%	5%	6%	3%	5%
Weet niet	-	16%	12%	13%	10%	5%	10%

Helpt jongeren bang voor oorlog

Ongeveer een derde van de Nederlanders is bang dat er tijdens zijn of haar leven oorlog uitbreekt in Nederland. Ruim de helft heeft deze angst niet. Vijftien procent is bang dat Nederland in een dictatuur verandert, maar driekwart denkt dat dit in hun leven niet zal gebeuren.

De angst voor oorlog en dictatuur wordt hoger, naarmate de persoon jonger wordt. Jongeren (van 25 jaar en jonger) zijn het meest bang: ongeveer de helft denkt dat er oorlog zal uitbreken en een vijfde dat er een dictatuur zal komen.

Tabel 11.

Angst voor oorlog en dictatuur in Nederland

		25-	26-35	36-50	51-65	65+	TOTAAL
		2016	2016	2016	2016	2016	2016
Ik ben bang dat er in Nederland tijdens mijn leven oorlog uitbreekt	% eens	48%	45%	35%	26%	17%	32%
	% oneens	44%	48%	55%	61%	71%	57%
	% weet niet	9%	8%	10%	14%	13%	11%
Ik ben bang dat Nederland tijdens mijn leven in een dictatuur verandert	% eens	21%	20%	14%	13%	9%	15%
	% oneens	67%	74%	79%	79%	86%	78%
	% weet niet	12%	6%	7%	8%	5%	7%

3

HOOFDSTUK

Onderzoeksverantwoording

3. Onderzoeksverantwoording

Dit onderzoek is uitgevoerd door I&O Research in opdracht van Vrij Nederland. De vragenlijst kon ingevuld worden tussen vrijdag 16 december tot en met maandag 19 december 2016. In totaal hebben 2.850 Nederlanders van achttien jaar en ouder deelgenomen aan het onderzoek. Hiervan waren er 262 25 jaar of jonger. Het grootste deel van hen is afkomstig uit het I&O Research Panel (94%). De overige deelnemers zijn geworven via PanelClix (6%). De onderzoeksresultaten zijn conform de Gouden Standaard (CBS) gewogen op geslacht, leeftijd, regio, opleidingsniveau en stemgedrag bij de verkiezingen van de Tweede Kamer in 2012. Hiermee zijn de resultaten representatief voor alle Nederlandse inwoners van achttien jaar en ouders wat betreft deze achtergrondkenmerken.

Dit onderzoek is een herhaling van een onderzoek uit 2007. Toen werd het uitgevoerd door Bureau Veldkamp (tegenwoordig Kantar Public) in opdracht van het Ministerie van BZK. I&O Research heeft het onderzoek herhaald met medeweten en toestemming van Kantar Public. De vragenlijst was destijds in te vullen van 20 tot en met 30 april. In totaal hebben 792 Nederlanders van achttien tot vijfentwintig jaar meegedaan. Zij waren afkomstig uit het Accesspanel TNS NIPObase. De onderzoeken zijn dus zowel in 2007 als in 2016 online uitgevoerd.

Aangezien het onderzoek van 2007 alleen jongeren (van 18 tot 25 jaar) heeft bevraagd, wordt in dit rapport alleen een vergelijking gemaakt tussen 2007 en 2016 voor deze groep. Verschillen zijn significant, wanneer er verschil van 10 procent bestaat tussen de jaren bij een uitkomst van 50 procent of wanneer een verschil van 6 procent bestaat bij een uitkomst van 10 procent.

Wanneer percentages in het rapport niet geheel tot 100 procent optellen, is dit (tenzij anders aangegeven) het gevolg van afrondingsverschillen.

I&O Research Panel

Het I&O Research Panel is geworven op basis van aselecte personen- en huishoudensteekproeven op traditionele manier (geen zelfaanmelding). De respondenten hebben geen financiële vergoeding gehad voor hun aanmelding voor het panel. Ook voor deelname aan dit onderzoek kregen respondenten uit het I&O Research Panel geen vergoeding.

I&O Research

I&O Research is een maatschappelijk betrokken bureau voor beleids- en marktonderzoek. Het is onze missie bij te dragen aan beter onderbouwde keuzes van onze klanten, op basis van onderzoek en advies. Wij werken voor overheids- en non-profitorganisaties. I&O Research is de laatste jaren gegroeid tot het achtste marktonderzoeksbureau van Nederland. In de sector 'overheid & onderwijs' is I&O Research de nummer 1 (volgens de MarktOnderzoeksAssociatie, MOA). I&O Research heeft vestigingen in Amsterdam en Enschede.

I&O Research is lid van de MarktOnderzoeksAssociatie (MOA), maakt deel uit van de Research Keurmerk Groep en onderschrijft de internationale ICC/ESOMAR gedragscode voor markt- en sociaalwetenschappelijk onderzoek. I&O Research is ISO 9001- en ISO 20252-gecertificeerd. Het online onderzoekspanel (I&O Research Panel) is ISO 26362-gecertificeerd. Dit is de norm voor online en offline access panels.

1

BIJLAGE

Vragenlijst

Bijlage 1. Vragenlijst

JONGEREN EN DEMOCRATIE

(Voor Vrij Nederland)

De volgende vragen gaan over de werking van de democratie in Nederland.

VRAAG 200

Denkt u dat Nederland zich, in het algemeen gesproken, in de goede of in de verkeerde richting ontwikkelt?

1. in de goede richting
2. in de verkeerde richting
3. weet niet

VRAAG 202_6

In hoeverre bent u het eens of oneens met de volgende stelling?

In een democratie moet je accepteren dat andere mensen een andere mening hebben dan jij zelf.

1. helemaal mee eens
2. enigszins mee eens
3. noch eens, noch oneens
4. enigszins mee oneens
5. helemaal niet mee eens
6. weet niet

VRAAG 2041_3

In welke mate bent u het eens met de volgende stelling?

Wat we nodig hebben zijn minder wetten en instellingen en meer moedige en toegewijde leiders, waar het volk vertrouwen in kan hebben.

1. helemaal mee eens
2. mee eens
3. mee oneens
4. helemaal niet mee eens
5. weet niet

VRAAG 205

Hoe tevreden bent u met de manier waarop de democratie werkt in Nederland?

Kunt u dit aangeven op een schaal van 1 tot 10?

TOELICHTING: Hier wordt het democratische systeem 'in de praktijk' bedoeld, in tegenstelling tot hoe de democratie 'zou moeten' functioneren.

VRAAG 210_4 t/m 210_9

In welke mate bent u het eens met de volgende stellingen?

Random aanbieden

- Politieke partijen zijn alleen geïnteresseerd in mijn stem, niet in mijn mening.
- Politici begrijpen niets van wat er in de samenleving leeft.
- Mensen zoals ik hebben geen enkele invloed op de regeringspolitiek.
- Mensen moeten eerst worden getoetst op hun kennis van de democratie, voordat ze mogen stemmen
- Mensen moeten eerst worden getoetst op hun kennis van wat er speelt in de samenleving, voordat ze mogen stemmen

1. helemaal mee eens
2. mee eens
3. mee oneens
4. helemaal mee oneens
5. weet ik niet

VRAAG 213_4

Hoeveel vertrouwen heeft u in de volgende beroepsgroepen of instellingen?

- rechters
- pers (media en journalisten)
- politie
- politici
- grote bedrijven
- Europese Unie

1. heel veel vertrouwen
2. tamelijk veel vertrouwen
3. niet zo veel vertrouwen
4. helemaal geen vertrouwen
5. weet niet

VRAAG 340

Hoe vaak vindt u politiek zo ingewikkeld dat u niet echt kunt begrijpen wat er aan de hand is?

1. nooit
2. zelden
3. soms
4. regelmatig
5. vaak
6. weet niet

VRAAG 502

Van politieke opvattingen wordt vaak gezegd dat zij 'links' of 'rechts' zijn.

Wanneer u denkt aan uw eigen politieke opvattingen, waar zou u deze dan op een schaal van 1 tot 10 plaatsen?

Een 1 betekent helemaal links en een 10 helemaal rechts.

V600. (Nieuw)

In hoeverre bent u het eens met de volgende stellingen?

- **Ik ben bang dat Nederland tijdens mijn leven in een dictatuur verandert**
- **Ik ben bang dat er in Nederland tijdens mijn leven oorlog uitbreekt**

- 1 _ helemaal mee eens
2 _ mee eens
3 _ mee oneens
4 _ helemaal niet mee eens
7 _ weet niet

Hartelijk dank voor uw medewerking!

